

LUPTA PROLETARIATULUI DIN JUDEȚUL TREI SCAUNE PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA CONDIȚIILOR DE TRAI ȘI PENTRU DREPTURI DEMOCRATICE ÎN PERIOADA ANILOR 1920—1940

KOZÁK ALBERT

1. Principalele caracteristici ale situației social-economice ale României și al județului Trei Scaune în perioada anilor 1920—1940.

Situația social-economică și politică a societății românești în perioada interbelică este dominată, în primul rînd de desăvîrșirea procesului istoric de formare a statului național român unitar, care a creat condiții favorabile pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție, pentru concentrarea la scară națională a mișcării muncitorești revoluționare, a tuturor forțelor înaintate ale patriei. În aceste condiții sarcina principală a mișcării muncitorești din România a fost centralizarea și unificarea la scară națională a tuturor organizațiilor politice și profesionale, a înmăncherii lor într-un puternic partid revoluționar și adoptarea unui program de acțiune pentru a face față în noile condiții sarcinilor istorice ale proletariatului român.

Greutățile începutului au fost duse de către masele populare, în special de către proletariat și țărănime, iar accentuarea contradicțiilor dintre clasele dominante și cele asuprite a dus la izbucnirea unor puternice conflicte.

Procesul de dezvoltare rapidă a relațiilor capitaliste în toate domeniile vieții economice, creșterea numărului și extinderea întreprinderilor industriale, comerciale și bancare, extinderea micii producții de mărfuri au dus la creșterea numărului elementelor burgheziei mici și mijlocii, la afirmarea lor în viața economică și politică a statului.

Mutațiile și schimbările intervenite în structura internă a claselor sociale, consecință a modificărilor care au avut loc în sfera economiei, reformele aplicate în diferite domenii, au determinat un amplu proces de fărâmițare a partidelor politice ale claselor stăpînitoare.

Cea mai importantă consecință a transformărilor de la începutul deceniului al treilea, care se va dovedi determinantă în dezvoltarea societății românești, este creșterea numerică și întărirea organizatorică a proletariatului, care a dus la situarea ei în avangarda mișcării progresiste și revoluționare.

În perioada anilor postbelici a avut loc o dezvoltare mai accentuată a forțelor de producție, îndeosebi a industriei, ceea ce a exercitat o puternică influență asupra vieții economico-sociale a țării.

Partidele burgheze, care s-au aflat la conducerea țării în această perioadă au îngăduit pătrunderea capitalurilor străine, dezvoltând ponderea capitalului românesc, dând un anumit avânt economiei, stabilind măsuri protecționiste favorabile dezvoltării producției autohtone, în special cea industrială, trecând în stăpânirea statului o mare parte din bogățiile subsolului, precum și comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului.

Județul Trei Scaune în perioada respectivă va rămâne un teritoriu care se încadrează în linia dezvoltării generale a țării, cu specificul vieții social-economice locale. Ramura principală a economiei rămâne în continuare agricultura, dar noile condiții create pentru dezvoltarea industriei vor avea efecte importante și asupra acestor teritorii. În perioada anilor 1920—1940 în județul Trei Scaune cele mai importante ramuri ale industriei erau: exploatarea și prelucrarea lemnului, industria textilă și prelucrarea tutunului. În aceste domenii erau obiective industriale care produceau pe scară mai largă și aveau peste 1000 de lucrători.

Fabrica de textile din orașul Sfintu Gheorghe, înființată în anul 1879, după primul război mondial se modernizează și își extinde în mod considerabil producția. În 1928 la această fabrică funcționau 231 războaie de țesut, 500 de lucrători la sediul întreprinderii și peste 600 la domiciliu (în oraș sau satele învecinate). În același an sînt proiectate noi măsuri pentru instalarea a încă 100 de războaie de țesut, însă primele semne ale crizei economice din 1929—1933 se fac deja simțite, încercările de modernizare și extindere a întreprinderii sînt pentru o perioadă oprite.¹ Totuși fabrica de textile va ajunge al doilea important obiectiv industrial al orașului, după cum reiese și din darea de seamă pe anul 1920 a fabricii, care precizează că venitul întreprinderii pe anul anterior era de 18 milioane lei, bani, recalculați. Capitalul întreprinderii crește odată cu extinderea producției, ajungînd în 1920 la 20 milioane lei, iar în 1937 la 70 milioane lei.² În 1934 se dă în funcțiune secția de mușumale și pînză de legătorie — țesătoria a fost extinsă cu o nouă hală. În 1939 se înființează Societatea Anonimă Uzinele Textile Sf. Gheorghe, cu un capital de 100 milioane lei,³ însă majoritatea acțiunilor au intrat pe mîna capitaliștilor străini.

Mina de la Căpeni la începutul deceniului al treilea a fost în proprietatea S.A. România Carboniferă, al cărui acționar principal a fost capitalistul german Otto Polensky. În 1920 S.A. România Carboniferă ocupă în privința producției locul al 13-lea printre cele 55 de întreprinderi carbonifere din țară și producea 2.066.763 tone de cărbune,⁴ ca în ajunul izbucnirii crizei economice să ocupe locul al 6-lea după cele mai mari întreprinderi din țară.

Dinamica producției între 1920 și 1931 era următoarea.³

ANUL	PRODUCȚIA ÎN TONE	MODIFICAREA FAȚĂ DE ANUL DE BAZĂ ÎN %
1920	31.178	100
1921	32.625	103
1922	28.120	90
1923	44.661	143
1924	49.086	157
1925	71.188	227
1926	112.868	362
1927	131.412	421
1928	90.778	291
1929	74.048	231
1930	58.335	187
1931	8.913	28

Anul 1927 reprezintă anul de vîrf al producției, iar anul 1931 falimentul minelor de la Căpeni.

Numărul minerilor în perioada studiată se prezintă astfel :

ANUL	NUMĂRUL MUNCITORILOR
1920	365 ⁶
1927	685 ⁷
1928	243 ⁸
1930	146 ⁹

Iată cîteva date referitoare la județul Trei Scaune, situație care prezintă starea din anul 1932.¹⁰

Nr. crt.	Denumirea	Nr. clădirilor	Nr. gospodăriilor	Locuitori	Unități economice și comerciale
1	Plasa Baraolt	4020	4138	16.340	367
2	Plasa Covasna	8664	8778	34.004	768
3	Plasa Sfintu Gheorghe	8951	9248	34.899	760
4	Plasa Tirgu Secuiesc	8950	8757	35.026	629
Totalul comunelor rurale		30 882	30 624	120.269	2524
Capitala județului: Sfintu Gheorghe		1963	2602	10.942	486
Totalul județului		33 835	34 495	136.358	3401

Principalele ramuri ale industriei județului Trei Scaune în anul 1935 se prezentau astfel ¹¹:

Întreprinderile de la 5.H.P. sau 20 lucrători în sus

Industria	Numărul fabricilor	Forța motrice	Personal ocupat	Valoarea prod. în mii lei
Alimentară	23	410	65	18.154
Textilă	3	680	1.024	180.840
Chimică	2	90	11	759
Hirtie și arte grafice	1	5	143	44.210
Lemnului	20	2.440	1.836	131.039
Materiale de construcții	2	100	17	260
Ceramică	1	30	37	1.298
	53	3.763	3.137	377.005

Ramura principală a economiei județului rămâne în continuare agricultura. Nivelul scăzut de dezvoltare a acestuia se datora fărâmițării pământurilor, gradului scăzut al înzestrării tehnice și lipsei investițiilor de perspectivă, precum și a piețelor de desfacere restrânse. În anul de vîrf al economiei românești dinaintea celui de al doilea război mondial, în județul Trei Scaune suprafețele neproductive depășeau 40.000 ha, la un tractor fizic reveneau 4.022 ha teren agricol.¹²

În economia județului mutații cantitative și calitative mai semnificative nu se vor produce decît după eliberarea patriei.

2. Lupta clasei muncitoare, a celorlalte forțe progresiste din județul Trei Scaune, pentru apărarea drepturilor democratice (1922—1929).

Obiectivele concrete ale luptei clasei muncitoare la începutul deceniului al treilea pe plan național erau: dezvoltarea industriei naționale și îngrădirea capitalului străin, etatizarea marilor întreprinderi industriale, a mijloacelor de transport, a instituțiilor de credit, și asigurări, iar pe plan local adoptarea unei legislații moderne a muncii, care să ușureze condițiile de muncă și trai ale proletariatului, prin asigurarea tuturor salariaților în caz de boală, accidente, lipsă de lucru, invaliditate și bătrânețe; protejarea muncii femeilor și copiilor; legalizarea zilei de muncă de opt ore, ridicarea salariilor în raport cu scumpetea, etc. Întrucât clasele avute nu doreau să renunțe la nimic din privilegiile lor, revendicările muncitorilor urmau a fi obținute prin luptă.

Situația diferitelor categorii de oameni ai muncii din județul Trei Scaune era la fel de grea ca și a celorlalți muncitori din marile centre economice ale țării: nerespectarea duratei zilei de muncă, manipulările cu salariile lor, condiții de muncă improprii, angajarea femeilor și minorilor la munci necorespunzătoare, salarizare foarte scăzută, instabilitatea contractului de muncă, ș.a.

La mina Căpeni de exemplu, repausul duminical, deși era reglementat, totuși „în septembrie 1926 o echipă formată din 12 mineri a efectuat 29 de schimburi duminicale, din care 7 mineri au prestat câte 3 duminici”.¹³ Situația era agravată și de neacordarea concediilor de odihnă.

O altă problemă care provoca numeroase nemulțumiri din partea muncitorilor era lipsa celor mai elementare măsuri de protecție a muncii și a asistenței sanitare. Într-un raport al Inspectoratului Muncii din Brașov se arată că la Mina Căpeni sînt cele mai multe accidente de muncă.¹⁴ „Numărul accidentelor, deși ușoare, este mare și se datorește lipsei măsurilor de modernizare a exploatării, economiei făcută de întreprindere la întrebuițarea lemnului în galerii și a diferitelor mașini moderne pentru evitarea neprevăzutului”.¹⁵

Salariile mici și prețurile, neconcordanța acestora, a fost o altă cauză a nemulțumirilor. La Mina Căpeni, minerii în perioada 1923—1925 au beneficiat de o majorare a salariilor în medie de 24,2%, iar între 1925—1927 de o majorare de 12,5%, în timp ce cheltuielile de trai s-au mărit cu 50,9% în 1925 și cu 80,1% în 1928, față de anul de bază — 1923.¹⁶

Nu era mai bună nici situația celorlalți muncitori, care își desfășurau activitatea în alte domenii. Astfel la Fabrica de tutun din orașul Sfintu Gheorghe, unde în 1920 lucrau peste 1000 de muncitori, iar în 1923 numărul lor ajunge la 1400, condițiile de muncă erau foarte grele. Documentele vremii consemnează „O situație asemănătoare în ce privește durata muncii există și la fabricile de tutun”. În continuare se arată că muncitoarele trebuie să înceapă lucrul la ora 6 dimineața și să stea pînă

la ora 15, după care au voie să meargă acasă, să-și ia de mîncare, dar de la 6 seara pînă la ora 12 noaptea sînt obligate să fie prezente din nou la fabrică.¹⁷

Un rol important în această etapă a mișcării muncitorești din țara noastră l-au avut sindicatele muncitorilor pe ramuri de producție. În atenția acestora a stat organizarea luptei pentru îmbunătățirea condițiilor de trai și de muncă ale proletariatului, ele devenind „un instrument contra ofensivei patronale azi, iar mîine pentru ofensiva clasei muncitoare”.¹⁸

Organele politice și sindicale ale proletariatului din România încep să acorde o atenție din ce în ce mai mare contractelor colective. Congresul sindicatelor de la Brașov din 21 octombrie 1921 pune la ordinea zilei problema legiferării contractului colectiv. La congresul de la Brașov au participat și reprezentanții muncitorimii din Sfîntu Gheorghe.¹⁹ La fel, proletariatul din județul Trei Scaune, care în anii anteriori primise un ajutor substanțial din partea grupării revoluționare a Regionalei Partidului Social-Democrat din Brașov, salută cu entuziasm, printr-o telegramă înființarea secțiunii la Brașov a Partidului Socialist Comunist din România, la 30 iulie 1922.²⁰

Ca o consecință firească a perfecționării procesului de organizare a proletariatului din România și în județul Trei Scaune se constată o permanentă cristalizare a luptei proletariatului local. La Căpeni, în anul 1920 se înființează o grupare comunistă, care mai tîrziu, în anii următori, va deveni un puternic nucleu al Partidului Comunist Român și va juca un rol important în organizarea grevelor.

După conflictele de muncă de la începutul deceniului al treilea ale minerilor de la Căpeni, ale lucrătorilor de la fabrica de cherestea de la Covasna, ale tipografilor, textiliștilor și muncitorilor de la fabrica de tutun și altele, în localitățile județului sînt răspîndite ideile, metodele de luptă ale proletariatului, concepute de Partidul Comunist Român.

În anul 1924 în orașul Sfîntu Gheorghe sînt răspîndite manifeste comuniste. „În unele locuri ale orașului nostru, acum zece zile au apărut afișe comuniste. Jandarmeria a îndepărtat repede manifestele și în colaborare cu siguranța, a pornit o acțiune severă de urmărire a făptașilor. Urmărirea a fost încununată de succes, întrucît siguranța i-a arestat pe Gombai Mihály și Klein Sándor, care și-au recunoscut fapta. Afișele au fost aduse de către Gombai de la Brașov, Klein i-a ajutat la lipirea lor. Amîndoi au fost aduși la Brașov, de unde vor fi transportați la Văcărești”.²¹ Cu această ocazie au fost ordonate percheziți la domiciliul lui Daragics Gheorghe, Székely Géza, Klein Sándor, Joos János, Dușan Gheorghe, toți locuitori ai orașului Sfîntu Gheorghe.

De asemenea, într-un raport al Brigăzii de siguranță din Sfîntu Gheorghe din anul 1924 se arată: „Cu ocazia perchezițiilor făcute s-a găsit manifest acasă la Székely Géza, iar la comunistul Klein Sándor, evreu, fost conducător al tineretului comunist; s-a găsit paltonul plin de cocă cu care lipea manifestele în oraș; ambii au fost arestați și înaintați Parchetului cu actele dresate“. Semnificativ este faptul că și în

orașul Tîrgu Secuiesc au fost răspîndite asemenea manifeste comuniste, Direcția siguranței ordonînd în ianuarie 1925 controlarea tipografiilor, „deoarece s-au răspîndit manifeste comuniste“.²²

În urma ridicării treptate a producției, în perioada stabilizării relative a producției, se constată o accentuată tendință a patronilor de a-și mări profiturile. Sub pretextul „raționalizării muncii“ se trece la mărirea zilei de lucru, intensificarea procesului de producție, scumpirea alimentelor și ale altor bunuri, toate acestea stîrnind reacția vehementă a muncitorilor.

În vara anului 1926 este rîndul muncitorilor Fabricii de tutun să-și manifeste nemulțumirea prin organizarea unei greve. „Situția muncitorilor de la Fabrica de tutun se înrăutățește pe zi ce trece... în pofida scumpetei, salariile au fost reduse... directorul a respins categoric cererile muncitorilor... care au încetat lucrul și au părăsit uzina. „Lucrătorii au intrat în grevă la 15 iunie 1926, trimițînd o delegație la București pentru soluționarea problemelor.“²³ În adresa direcțiunii Manufacturii de Tutun din Sfîntu Gheorghe, adresată prefectului județului se arată: „Astăzi, 15 iunie, ora 11, parte din lucrătorii fabricii au părăsit lucrul fără a îndeplini condițiile legii pentru reglementarea conflictelor de muncă“,²⁴ subliniindu-se în continuare că încetarea colectivă a muncii s-ar datora unor agitatori. La rîndul lor și muncitorii adresează prefectului un memoriu, prin care se subliniază situația precară în care se află, că salariile mici îi condamnă pe ei și pe membrii familiilor lor la foamete, leafa lor nefiind deajuns nici pentru satisfacerea celor mai modeste pretenții.²⁵

Tot în anul 1926 sînt semnalate și mișcările revendicative ale negustorilor din Tîrgu Secuiesc, a căror existență la fel este periclitată.²⁶

Acțiuni concrete de luptă sînt organizate și la Căpeni, unde în aprilie 1928 izbucnește un nou conflict pentru încheierea contractului colectiv de muncă. Presa vremii relatînd cele petrecute la Căpeni subliniază „La Minele de la Căpeni, județul Trei Scaune, sînt în curs tratativele de conciliațiune pentru aplanarea diferendului ivit între patroni și lucrători, ca și pentru încheierea unui nou contract colectiv de muncă, cel vechiu expirînd la 1 aprilie“.²⁷

În marea majoritate a cazurilor conflictele din deceniul al treilea al secolului nostru s-au datorat problemelor ivite cu ocazia încheierii sau nerespectării contractelor colective de muncă sau a consecințelor acestora asupra situației muncitorilor.

Toate contractele de muncă încheiate în această perioadă au fost urmarea unor puternice conflicte de muncă. În general contractele colective au fost încheiate de sindicatele profesionale în tratative directe cu patronii și cu reprezentanții Ministerului Muncii.²⁸

Lupta proletariatului din acești ani constituie un capitol de seamă al istoriei mișcării muncitorești din România, demonstrează creșterea spiritului combativ al clasei muncitoare, care sub conducerea Partidului Comunist Român — deși aflat în ilegalitate — a reușit să impună multe din revendicările lor, prevestind începutul marilor bătălii de clasă, spiritul

său revoluționar, solidaritatea sa cu lupta forțelor progresiste din România.

3. Intensificarea luptei maselor populare în perioada crizei economice din anii 1929—1933. Greva minerilor de la Căpeni și a textiliștilor din Sfântu Gheorghe.

Lumea capitalistă între anii 1929—1933 a fost grav perturbată în dezvoltarea sa economică și social-politică de puternica criză economică. Cea mai intensă și îndelungată din istoria de pînă atunci a capitalismului, criza a cuprins toate ramurile de activitate, toate țările capitaliste, și a determinat apariția unui nou val de lupte revoluționare ale oamenilor muncii.

Cercurile guvernante, urmărind să-și păstreze profiturile au promovat o politică de aruncare a greutăților pricinuite de criza economică mai ales asupra maselor largi de oameni ai muncii de la orașe și sate. Pe măsură ce criza se accentua, procesul de radicalizare a maselor căpăta amploare, cuprinzînd în sfera sa cele mai diferite categorii de oameni ai muncii.

Greva minerilor de la Căpeni.

Efectele crizei economice se fac simțite curînd și la minele de la Căpeni. Prețul cărbunelui scade pe piață de la 520 lei tona în 1928, la 440 lei în 1929 și apoi la 363 lei în 1930. Greutăți deosebite se ivesc în desfacerea cărbunelui. Deși producția a scăzut simțitor, cu 40.000 tone în 1928 față de 1927, totuși 8,2% din cărbunele extras a rămas nevîndut, iar încasările au fost mai mici cu aproape 12 milioane lei, decît în anul 1928.²⁹

Raportul prezentat la adunarea generală a întreprinderii pe anul comercial 1930 arată printre altele: „Din cauza crizei economice generale care a pustiit și a atins mai cu seamă industria cărbunelui, anul care s-a scurs a fost pentru societatea noastră anonimă mai defavorabil decît anii precedenți într-atîta, încît am fost nevoiți să limităm producția și mai mult decît înainte.³⁰ Ca atare conducerea minei a luat o serie de măsuri în vederea reducerii „cheltuielilor de producție“, a recurs la scăderea salariilor, concedieri masive, introducerea săptămîinii de lucru de 3—4 zile.³¹ Numai în primele patru luni ale anului 1929 la Căpeni au fost concediați aproape trei sute de muncitori. Ca urmare a aplicării curbilor de sacrificiu salariile minerilor se reduc cu 2—6%.

Măsurile antimuncitorești au contribuit la creșterea nemulțumirii maselor populare, care sub conducerea Partidului Comunist Român pregătesc marile confruntări de clasă, în cadrul acestora încadrîndu-se și luptele minerilor de la Căpeni din anul 1929. Cu ocazia acestor lupte s-a

confirmat din nou capacitatea organizatorică a partidului comunist, care a reușit să unească sub steagul său forțele revoluționare, diferite categorii de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate.

În organizarea și desfășurarea grevelor de la Căpeni, muncitorii primesc un important ajutor din partea organizației de partid a județului Brașov și sindicatele unitare. Astfel, în iarna anului 1929 o delegație a muncitorilor de la Căpeni este trimisă la sindicatele unitare, unde cer ajutor pentru lămurirea situației precare în care se află. Delegatul din Brașov, Ilyés József „a mers la Căpeni și a agitat muncitorii mineri, pînă ce au declarat grevă”.³² Serviciul special al Siguranței din Brașov, într-o notă a agentului său, referitoare la adunarea generală a sindicatelor unitare ale lemnarilor din Brașov, relatează despre cuvîntarea comunistului Ilyés József, care la această întrunire a prezentat mișcarea minerilor de la Căpeni.³³

Într-o altă notă este menționată printre altele: „Urmare la nota mea din 25 febr, cu privire la comunistul Ilyés József am onoarea a raporta că, cu toate că legea nu admite punerea în grevă a muncitorilor mineri, comunistul Ilyés József a agitat pe muncitorii mineri pînă ce au declarat grevă”.³⁴

Celula de partid înființată la Căpeni încă în 1920 se va dovedi la înălțimea misiunii sale, care stabilește legătura cu regionala de la Brașov și cu conducerea sindicatelor unitare: „La minele Căpeni, prin Bibó Iosif și Balázs Tilda am avut legături cu o celulă de partid” — scria Kisgyörgy Tamás, membru în conducerea sindicatelor unitare.³⁵

Aceeași celulă de partid va ține legătura cu Ilyés József și Chioreanu Gheorghe, care au dat un sprijin substanțial în organizarea grevei, care a izbucnit la sfîrșitul lunii februarie a anului 1929.

Semnificativă este și colaborarea și legătura dintre minerii din Valea Jiului, Căpeni, precum și alte centre muncitorești. Unii dintre minerii de la Căpeni au lucrat în Valea Jiului unde muncitorii se aflau la un grad mai înalt de organizare, tradițiile revoluționare erau mai vechi și experiența dobîndită în vechiul centru miner a conferit luptei lor mai multă consistență. De la Lupeni a venit la Căpeni minerul Cristea Aron și aici a desfășurat o intensă activitate revoluționară. Tot la Lupeni au lucrat și muncitorii Korda József și Maier Imre, care prin poziția fermă, curajul și perseverența lor au imprimat luptei minerilor de la Căpeni mai multă combativitate în apărarea și susținerea intereselor lor profesionale și politice.

Greva minerilor de la Căpeni a izbucnit la sfîrșitul lunii februarie a anului 1929. Scînteia declanșării grevei a constituit-o comportarea brutală a inspectorului de mină Ioan Ranguth, dar cauzele ei sînt mult mai adînci: situația materială precară, lipsa drepturilor politice ale muncitorilor, nesiguranța calității de angajat. Memoriul minerilor din 24 ianuarie 1929 trimis Inspectoratului Muncii din Brașov printre altele arată: „...întreprinderea a concediat 80 de muncitori, nu achită sporul pentru

orele suplimentare și conducătorii — printre care în primul rând Ioan Ranguth — brutalizează muncitorii³⁶

În urma concilierilor dintre reprezentanții minerilor și conducerea întreprinderii, muncitorii concediați sînt reprimiți, se plătesc sporurile reținute, însă se cere amînarea cazului inspectorului pentru a putea fi cercetat. Întrucît nici după o amînare de mai multe zile inspectorul I. Ranguth nu a fost concediat, la îndemnul organizației de partid și al sindicatului, este declarată greva: „Cu onoare vă comunicăm că de la ziua de 23 februarie 1929, ora 6 dimineața lucrătorii noștri în număr de 175 au încetat lucrul (...) depozitele de explozivi, uzina electrică și mina sînt de fapt în mîna muncitorilor³⁷ — se scrie într-o notă a conducerii minei.

În scrisoarea adresată Parchetului Sfîntu Gheorghe, direcțiunea minei menționează: „Contractul colectiv s-a rupt în mod unilateral din partea muncitorilor și ca atare ei sînt considerați concediați³⁸. Astfel sînt concediați 131 de muncitori, cantina este închisă și la Căpeni vine un grup de 15 jandarmi, un pluton de militari și agenți ai siguranței din Sfîntu Gheorghe și Brașov.

Greviștii însă nu se lasă înfricoșați și organizează un comitet de grevă și întocmesc o petiție în care sînt cuprinse revendicările lor, care au fost următoarele:

- plata salariilor restante;
- mărirea generală a salariilor;
- recunoașterea bărbaților de încredere;
- contract colectiv de muncă;
- concedierea imediată a inspectorului Ioan Ranguth.

Evenimentele petrecute la Căpeni sînt comentate și de către organele de presă din Brașov: „Asemenea la mina de lignit Căpeni, județul Trei Scaune, lucrătorii în număr de 175 au declarat grevă, tot sîmbătă, 23 februarie 1929, orele 6 dimineața, deși legea conflictelor de muncă interzice încetarea muncii la minele de cărbuni (...). La amîndouă întreprinderile a intervenit Inspectoratul Muncii, însă fără rezultat, căci lucrătorii de la mina Căpeni au reușit să reia lucrul³⁹.

La fel ziarul „Brassói Lapok“ consemna: „...Aici amintim că a izbucnit și la Căpeni, o grevă, unde direcțiunea nu a voit să concedieze pe unul din maiștri, care s-a comportat în mod brutal cu muncitorii. Prim procurorul Macedonescu, pe baza actului întocmit la fața locului, a arestat pe muncitorii Ilyés și Bartos⁴⁰.

Opinia publică este informată în continuare despre evenimentele de la Căpeni: „...Minerii din Căpeni, vineri au reluat lucrul, dar au anunțat direcțiunea minei că în cazul în care nu vor fi eliberați de către procuratură tovarășii lor, vor declara grevă generală⁴¹.

Deși s-au luat măsuri severe ca greviștii să fie izolați de restul coloniei, totuși direcțiunea minei raportează companiei de jandarmi din Sfîntu Gheorghe: „...în ziua de 3 martie a fost un delegat al sindicatului din Brașov, Kisgyörgy Tamás, pe teritoriul minei noastre și a

luat contact cu muncitorii minei. Noi am înștiințat postul de jandarmi din Baraolt, dar înaintea sosirii jandarmilor, agitatorul a dispărut⁴².

Pentru a câștiga timp, patronii recunosc punctele noului contract colectiv, inspectorul de mină Ranguth este concediat, salariile restante sînt plătite și muncitorii concediați sînt reprimiți.

Conducerea minelor însă nu consideră conturile încheiate. Măsurile luate vizează numai reînciperea producției și nicidecum recunoașterea de către patroni a drepturilor legitime ale muncitorilor. Se iau măsuri împotriva minerilor participanți la grevă pentru îndepărtarea acelor indivizi, care au provocat greva minerilor, aceștia fiind considerați „muncitori comuniști instigatori”.⁴³ Într-adevăr, în a doua jumătate a lunii aprilie 50 de muncitori sînt concediați și — după cum reiese din adresa direcțiunii adresată Procuraturii din Sfîntu Gheorghe — îndepărtați din colonia de la Căpeni.⁴⁴ Vor fi luate măsuri ca orice încercare în viitor să fie curmată din timp, tendință reieșită și din adresa Companiei de jandarmi Trei Scaune adresată direcțiunii minei Căpeni: „Am onoarea a Vă ruga să binevoiți a da instrucțiuni Dv. personalului însărcinat cu conducerea minei de cărbuni Căpeni-Baraolt pentru a ne anunța din timp orice încercări din partea oricărei persoane care ar avea ca scop mișcări ca cele care s-au produs în ultimele zile ale lunii februarie 1929”.⁴⁵

Greva minerilor de la Căpeni a fost înfrîntă, mulți muncitori au fost concediați, unele concesiile ale patronilor au trebuit foarte scump plătite, dar lupta plină de abnegație a lucrătorilor mineri a arătat creșterea spiritului lor de combativitate revoluționară, unitatea și coeziunea mișcărilor conduse de Partidul Comunist Român.

Greva muncitorilor textiliști din orașul Sfîntu Gheorghe.

Conflictele dintre muncitori și conducerea fabricii textile din Sfîntu Gheorghe continuă tot în jurul contractului colectiv care la 1 aprilie 1929 a expirat. Direcțiunea fabricii, invocînd situația nouă, creată în urma crizei economice, nu intenționa să încheie noul contract colectiv, iar pentru a face economii, a retras diferite ajutoare de la muncitori.⁴⁶

Lucrătorii fabricii nu erau de acord cu desfacerea contractului de muncă și ne avînd încredere în vechea conducere muncitorească, care nu i-a mai reprezentat interesele, a trecut la alegerea unor noi bărbați de încredere.⁴⁷

În ziua de 7 aprilie 1929 se organizează o mare adunare pentru constituirea sindicatului de la Fabrica de textile. Adunarea, la care au participat aproximativ 600—700 de muncitori, a fost deschisă de reprezentantul sindicatului muncitorilor pielari și îmbrăcăminte, Bartha Károly după care Mihály István, unul din reprezentanții muncitorilor aleși în conducere a schițat situația extrem de grea a muncitorilor textiliști, adresîndu-se celor prezenți în vederea înființării sindicatului lor. Întrucît cu

ocazia alegerii consiliului de conducere al sindicatului s-au ivit mai multe divergențe, printre participanți aflându-se și provocatori, ședința se va termina prin intervenția poliției.⁴⁸

Peste două săptămâni se organizează o nouă adunare, care este prezidată de Magyarosi Sándor, președintele sindicatului. La adunare participă Rusu Simion, delegatul Uniunii Sindicale din Brașov, care în cuvântul său îi îndeamnă și pe ceilalți muncitori să intre în rândurile sindicaliştilor, al căror număr se ridică abia la 100. La 29 aprilie muncitorii textiliști înaintează direcțiunii un proiect de contract colectiv și trimit o adresă Inspectoratului Muncii din Brașov, cerînd soluționarea problemelor lor.⁴⁹

Concilierea dintre conducere și muncitori continuă pînă la mijlocul lunii mai, dar muncitorii nu sînt de acord cu prevederile vechiului contract colectiv și cer mărirea salariilor.⁵⁰ Conducerea fabricii hotărăște concedierea a 44 de muncitori, pe motiv că „fabrica nu poate să desfacă produsele sale, magazinele sînt pline cu produse ale căror valoare se ridică la 10 milioane lei”.⁵¹ Muncitorii organizează o nouă adunare (în grădina Kolcza) unde Magyarosi Sándor arată că concedierea muncitorilor este o încercare de a destrăma sindicatul și atrage atenția ca în cazul în care cei 44 de muncitori nu vor fi reprimiți se va declara grevă. A doua zi apare în oraș un afiș, reprezentînd un muncitor rupîndu-și lanțurile.⁵²

Tratatările din 13 mai și 22 mai 1929 dintre reprezentanții muncitorimii și directorul tehnic al întreprinderii Richard Schmidt nu vor duce la nici o înțelegere. La sfîrșitul lunii mai, în grădina Kolcza se organizează o nouă adunare la care vor lua parte 300 de muncitori. Cu această ocazie Magyarosi Sándor citește participanților hotărîrea Consiliului sindical și al bărbaților de încredere. „Nici unul dintre greviști nu va relua lucrul pe baza contractului individual, căci țelul final este încheierea contractului colectiv de muncă”.⁵³ Tot aici se hotărăște acordarea unor ajutoare materiale celor mai săraci muncitori.

Din inițiativa lui Nagy Viktor, președintele sindicatului de la Fabrica de tutun, se organizează o mare adunare în sala festivă a orașului, unde este declarată înființarea organizației locale a Partidului Social Democrat. Delegatul muncitorilor sindicalişti din Brașov, îi încurajează pe muncitori, îndemnîndu-i să continue greva, promițîndu-le ajutorul material al celorlalte sindicate. Asemenea ajutor promite și muncitorul Bruder, reprezentantul sindicatelor din Cluj. Se trece la alegerea conducerii organizației locale a P.S.D. care va fi formată din 12 persoane.⁵⁴

Direcțiunea întreprinderii caută să aplaneze conflictul și să-i constrîngă pe muncitori să reia lucrul, încercînd să angajeze noi muncitori.⁵⁵ La 11 iunie încep noi tratative, dar greviștii nu renunță la revendicările lor, nici la încercările delegatului sindicaliştilor din Brașov, care afirmă că „greva nu mai are nici o perspectivă” propunînd reluarea lucrului în condițiile propuse de director. În astfel de condiții direcțiunea a fost

nevoită să reînceapă tratativele în urma cărora, se va încheia noul contract colectiv de muncă.⁵⁶

În ziua de 13 iunie șeful Parchetului, într-o scrisoare adresată prefectului, informează despre reînceperea lucrului, întrucît direcțiunea fabricii Klinger a acceptat mărirea salariilor celor 550 de greviști cu 10—20%.⁵⁷

Printre clauzele noului contract colectiv erau următoarele:⁵⁸

- ziua de muncă de 8 ore ;
- asigurarea concediului plătit în felul următor: după 1—3 ani 7 zile, după 3—5 ani 10 zile, între 5—10 ani 14 zile, peste 10 ani cîte o zi pentru fiecare an, dar concediul să nu depășească 30 de zile ;
- ziua de 1 mai să fie plătită ;
- orele suplimentare să fie plătite ;
- nici un muncitor aflat în grevă să nu fie concediat ;
- să se facă încadrarea corectă a muncitorilor ;
- recunoașterea bărbaților de încredere, ca reprezentanți ai muncitorilor ;
- asigurarea ocrotirii sănătății muncitorilor și construirea locuințelor pentru muncitori.

Prin încheierea noului contract colectiv, prin recunoașterea de către patroni a revendicărilor juste a muncitorilor, greva de la fabrica de textile din Sfîntu Gheorghe se încheie cu o mare victorie a muncitorilor, ceea ce va constitui un important suport moral în acțiunile viitoare. Evenimentele au confirmat necesitatea unității de acțiune.

Conflictele colective de muncă ale muncitorilor din județul Trei Scaune în perioada adîncirii crizei economice 1930—1933.

Prin adîncirea și extinderea în toate domeniile vieții social-economice și politice a efectelor crizei economice, se petrece o intensificare a exploatării maselor populare, ieșind în evidență tendința claselor dominante de a ieși din criză pe spinarea celor ce muncesc. Toate acestea vor contribui în mod firesc la intensificarea luptei maselor populare, care în perioada anilor 1930—1933 se vor materializa prin puternice conflicte de muncă, cu toate că forma cea mai eficace în cadrul diverselor forme și mijloace de luptă ale proletariatului îndrumat de partid, continuă să fie greva.⁵⁹ Conflictele colective de muncă au izbucnit ca urmare a nerespectării de către patroni a prevederilor contractelor colective.

În fața procesului de creștere a numărului și a combativității clasei muncitoare, burghezia a trecut la elaborarea unei legislații a muncii, care reprezenta un puternic instrument de represiune în mîna burgheziei, în relațiile sale cu muncitorimea. Adoptarea și dezvoltarea legislației muncii, care cuprindea și contractul colectiv, a fost legată nemijlocit de apariția și extinderea relațiilor de producție capitaliste, de creșterea numerică a proletariatului și de intensificarea luptei revoluționare a maselor.⁶¹ Deși această legislație nu a fost concepută pe baza unor principii de echitate

socială, totuși ea a fost un important mijloc legal de reglementare a relațiilor de muncă, legislație care a fost întotdeauna invocată de muncitori în timpul conflictului lor cu patronii.

În perioada anilor 1929—1933, clasa muncitoare din România prin luptă revoluționară a reușit să impună 1209 contracte colective de muncă în 4947 de întreprinderi, acțiuni la care au luat parte 335.055 salariați.⁶¹

La fel ca în organizarea și conducerea grevelor și în problemele conflictelor colective de muncă, rolul important l-au avut comuniștii, care prin intermediul sindicatelor au mobilizat muncitorii să ceară Inspectoratelor Muncii purtarea tratativelor cu patronii și încheierea unor contracte colective în care să fie cuprinse și revendicările muncitorilor. Apelul C.C. al P.C.R. din noiembrie 1931, către comitetele de partid locale și regionale îndemna pe comuniști la acțiuni hotărâte în cadrul luptelor zilnice, pentru a-i salva pe muncitori din ghearele mizeriei și foamei.⁶²

După cum reiese și din exemplele de mai sus, efectele crizei economice se fac simțite din ce în ce mai mult și în județul Trei Scaune. Presa locală consemnează în anul 1931 : „Criza economică în permanentă creștere se manifestă în proporții din ce în ce mai mari și efectele sale negative se simt și în orașul nostru“⁶³ (Sf. Gheorghe — n.a.), unde concedierile, curbele de sacrificiu și mizeria populației au contribuit la ascuțirea contradicțiilor și la izbucnirea conflictelor de muncă.

La fabrica de țesături și industrie casnică din Sfântu Gheorghe în cursul anilor 1931 și 1932 au izbucnit numeroase conflicte de muncă între muncitori și patroni, ele apar ca mijloace de luptă ale lucrătorilor împotriva ofensivei patronale de a reduce salariile și de a mări durata zilei de lucru.⁶⁴

În orașul Sf. Gheorghe și în celelalte centre economice ale județului conflictele de muncă din perioada respectivă se înmulțesc, cuprinzând diferite categorii ale oamenilor muncii și ele se integrează organic în rîndul luptelor muncitorilor din orașul Sfântu Gheorghe împotriva intensificării ofensivei patronale. Astfel de conflicte izbucnesc între patronii restaurantelor și ospătării din orașul Sfântu Gheorghe, reprezentați prin sindicatul Uniunii angajaților din industria ospitalieră — grupa Brașov.⁶⁵

La fabrica de tutun din Sfântu Gheorghe în toamna anului 1930 sînt concediați 32 de muncitori și conducerea întreprinderii intenționează să mai concedieze încă 200. Muncitorii trimit un delegat la București, la Ministerul Muncii să prezinte situația lor și să ceară un delegat pentru soluționarea conflictului, izbucnit din cauza concedierilor, a atitudinii provocatoare a directorului care „nu respectă contractul colectiv, reducînd salariile muncitorilor“.⁶⁶

Un articol al ziarului local prezintă situația dezastruoasă în care a ajuns populația locală, arătînd că nici cele mai elementare bunuri nu pot fi procurate de locuitori, micii producători nu pot valorifica produ-

sele lor, la agravarea situației contribuind și plata diferențiată a impozitelor.⁶⁷

Au loc numeroase adunări muncitorești, una dintre ele desfășurându-se în casa Bálház (Casa de Baluri) din Sf. Gheorghe în februarie 1931, unde este condamnată politica de a arunca greutățile crizei pe seama muncitorilor, aplicarea curbelor de sacrificiu și a restricțiilor la muncitori și funcționari, care nu câștigă nici pentru acoperirea celor mai elementare nevoi. Cei peste 500 de participanți își exprimă cu entuziasm adeziunea la revendicările formulate pentru îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației.⁶⁸

Tot în cursul anului 1931 se desfășoară conflictul de muncă de la tipografia „Patria” din Sfântu Gheorghe,⁶⁹ precum și a șoferilor de auto-taxiuri, care erau puși în imposibilitatea de a putea plăti impozitele de asigurări.⁷⁰

La fabrica de textile din Sfântu Gheorghe conflictul de muncă s-a declanșat, ca urmare a rezilierii de către patroni, în ianuarie 1931, a contractului colectiv, încheiat cu muncitorii la 28 martie 1930, cu scopul de a putea ajunge la o nouă convenție de muncă, care să conțină o reducere a salariului muncitorilor.

Conciliierile dintre direcțiunea fabricii și muncitori au eșuat, ceea ce a determinat conducerea întreprinderii să solicite intervenția Inspectorului Muncii din Brașov, pentru aplanarea conflictului de muncă și salarizare.⁷¹

Inspectoratul Muncii înștiințează părțile în conflict să trimită reprezentanții lor la conciliierile fixate pentru ziua de 4 martie 1931.⁷² Cei 358 de muncitori participanți la conflict investesc o delegație compusă din opt persoane, să-i reprezinte la tratativele cu patronii. Din delegație făceau parte: Sándor Iosif, Katona Elisabeta, Keresztes Józsefné, Szabó Ioan, Czintos Andrei, Szép Márton, Téglás Andrei și Demeter Rózália. Reprezentantul patronilor a fost W. Gust, secretarul Uniunii industriașilor din Brașov.⁷³

Tratativele încep la 4 martie 1931 la sediul fabricii de textile. Delegația muncitorilor în afara celor opt mai cuprinde încă trei lucrători cu drept de asistență, iar cea a patronilor pe delegatul W. Gust și pe directorii E. Montag și R. Schmidt. Printre reprezentanții muncitorilor erau mulți membri de sindicat, întrucât majoritatea salariaților de la această întreprindere erau sindicaliști.⁷⁴

Reprezentanții patronilor au condiționat încheierea unui nou contract colectiv cu muncitorii, de aplicarea unei reduceri a salariilor lucrătorilor în felul următor: în proporție de 10% dacă se lucrau 6 zile pe săptămână. Reducerea salariilor era motivată de faptul că prețurile la diferite articole alimentare, textile, încălțăminte, etc., au scăzut foarte mult, iar în magazinele întreprinderii sînt mari stocuri de produse textile, care nu pot fi vîndute.⁷⁵

Delegația muncitorilor respinge propunerea de reducere a salariilor în proporția mai sus-amintită și înaintează o altă propunere prin care

s-ar reduce salariile cu 7% pentru patru, 8% pentru cinci și 9% pentru șase zile lucrătoare, dar reprezentanții patronilor resping această soluție.⁷⁶

Astfel discuțiile se lungesc și foarte greu se încheie noul contract colectiv de muncă, care prevede o reducere a salariilor într-o formă ceva mai apropiată de propunerea delegației muncitorilor cu 10% dacă se lucra pînă la 40 de ore pe săptămînă și cu 12% pentru cazul în care se lucrau peste 40 de ore. Muncitorii au reușit să impună clauza ca ajutorul familiar pentru copii să nu fie supus reducerilor aplicate la salarii.⁷⁷

În anul următor, 1932, divergențele apar din nou, întrucît patronii întreprinderii refuză să reînnoiască contractul colectiv încheiat la 4 martie 1931⁷⁸ și care se expiră la 1 martie 1932, întrucît sperau să încheie un nou contract care să cuprindă reduceri mai substanțiale de salarii. Din nou se solicită medierea Inspectoratului Muncii Brașov.

La noul conflict de muncă participă 508 de salariați, 442 muncitori din care 120 erau membri de sindicat.⁷⁹ După aprinse și vehemente discuții se ajunge la încheierea unui nou contract colectiv de muncă, care cuprindea toate dispozițiile vechiului contract colectiv referitor la condițiile de muncă ale salariaților, dar aducea schimbări în ceea ce privește salarizarea: astfel se fixa pentru fiecare categorie de muncă un anumit salariu tarifar pe oră și pe zi, iar ajutorul familiar pentru copii la 0,65 lei pe oră lucrată. Prevederile puteau fi revizuite pe părți, după șase luni de la încheierea contractului colectiv.⁸⁰

În încheierea noului contract colectiv muncitorii au fost constrînși să facă concesii datorită imenselor greutăți care s-au ivit odată cu adîncirea crizei economice și să accepte o reducere de salariu la munca în acord cu o proporție de 10% (făcînd excepție salarizarea în acord din sectorul fabricării unor categorii de pînzeturi brute).⁸¹

Cu toate concesii făcute, noul contract colectiv cuprindea și o serie de prevederi, care împiedicau patronii să abuzeze în problemele retribuiri muncitorilor, de asemeni s-a impus ca ziua de 1 Mai să fie recunoscută ca sărbătoare legală, pentru care muncitorii să primească salariile obișnuite, s-a recunoscut dreptul muncitorilor de a se organiza în sindicate și de a participa la mișcările organizate pentru salariu, fără ca ei să fie concediați, precum și obligația patronilor de a recunoaște „oamenii de încredere”, ca reprezentanți ai muncitorilor la diferite tratative. Contractul sublinia că datoria oamenilor de încredere „este de a duce la cunoștința direcțiunii întreprinderii plîngerile, reclamațiile și dorințele muncitorilor și în aceste privințe să trateze cu direcțiunea întreprinderii”.⁸²

Astfel, prin lupta perseverentă a muncitorilor de la fabrica de textile din Sfîntu Gheorghe s-a reglementat raportul de muncă dintre muncitori și patroni, s-a recunoscut dreptul muncitorilor de a se organiza în sindicate și de a avea reprezentanții lor la tratativele cu patronii. Doar parțiale, totuși victoriile muncitorilor au demonstrat hotărîrea de luptă, unitatea și forța clasei muncitoare în lupta sa pentru apărarea drepturilor sale legitime.

Importante acțiuni de luptă se desfășoară în această perioadă în continuare și la Căpeni, unde după greva din 1929 patronii trec din nou în ofensivă. La 15 aprilie 1929 sînt concediați 45 de mineri motiv pentru care se declanșează o nouă serie de conflicte, în care muncitorii mineri erau ajutați și îndrumați de sindicatele unitare din Brașov. Tratatивele încep la 15 aprilie 1929, dar nu se ajunge la nici o înțelegere, minerii ne mai reușind să declanșeze o nouă grevă. La 24 aprilie sosesc la Căpeni încă 10 jandarmi, dar directorul minei cere retragera lor pe motiv că „... în colonie și în mină s-a restabilit liniștea”.⁸³

În primăvara anului 1930 se declanșează un nou conflict de muncă la Căpeni, care a fost provocat de denunțarea de către patroni a contractului colectiv de muncă, propunerea de a se reduce salariile cu 25%, cererea de a se încheia o nouă convenție colectivă de muncă și salarizare.⁸⁴ Cu această ocazie patronii nu reușesc să pună în practică planurile, dar în septembrie 1930 sînt concediați 96 de lucrători, iar în octombrie alți 61 și astfel numărul angajaților minei scade foarte mult.⁸⁵

La 27 august 1931 minerii de la Căpeni trimit un memoriu la Ministerul Muncii prin delegații Maier Emeric și Baróth Béni cerînd ca Societatea România Carboniferă să distribuie, conform legii, 15% din veniturile anuale nete obținute în perioada anilor 1924—1930. În memoriu, printre altele se arată „Subsemnații muncitori, în număr de trei sute de la mina de cărbuni din comuna Căpeni, județul Trei Scaune, avem onoare a Vă aduce la cunoștința dvs. următoarele fapte precise. La 29 iunie ne-am adresat Insp. Muncii Brașov cu un memoriu și o cerere înregistrată sub nr. 2.199 prin care cerem să ni se facă dreptate ... ca Societatea România Carboniferă ca să ne achite sumele de 15% din veniturile anuale nete de la 1924 pînă la 1930 sumă ce ni se cuvine ca muncitori în baza legii minelor conform art. 43 dar aceste drepturi ale noastre cîștigate au fost călcate în picioare, cum și legea de mai sus ... dreptatea este de partea noastră ... care astăzi am ajuns muritori de foame cu familiile și copilașii noștri dezbrăcați și nemîncăți ... am ales, din sînul nostru doi delegați pe Maier Emeric și Baróth Béni, care au împuternicirea noastră ca să se prezinte în numele nostru la dv. și să vă explice starea de plîns în care ne aflăm ...”.⁸⁶ Datorită opoziției patronilor însă revendicările legitime ale minerilor nu au putut fi rezolvate.

Nu este mai bună nici situația celorlalte categorii de oameni ai muncii, deoarece efectele crizei economice se fac simțite în toate domeniile vieții social-economice. Astfel și reprezentanții învățătorilor din Trei Scaune participă la adunarea președinților asociațiilor regionale și județene ale învățătorilor, organizată la 22 ianuarie 1933 în București, unde în numele a peste 40.000 de cadre didactice se cere revizuirea imediată asupra măsurii de reducere a salariilor”.⁸⁷

4. Lupta maselor populare sub conducerea Partidului Comunist Român pentru apărarea intereselor generale. Greva muncitorilor de la Comandău.

În condițiile economice și social-politice de după criza economică, Partidul Comunist Român, mișcarea muncitorească din România în ansamblul său se aflau în fața unor noi și complexe sarcini care decurgeau din situația internă și mai ales din evoluția evenimentelor internaționale.

Măsurile adoptate de Comitetul central al partidului în iulie 1933 și aprilie 1934, aveau în vedere orientarea activității organizatorice a partidului în trei direcții principale: întărirea legăturilor organelor centrale de partid cu organizațiile regionale și locale, concentrarea activității de partid în marile fabrici și uzine, intensificarea activității fiecărei organizații (celule) de partid în parte.

P.C.R. a înțeles că, clasa muncitoare din România, trebuia să se manifeste înainte de toate în mod organizat, cu o politică unitară și de pe aceeași platformă comună, să acționeze în toate marile probleme ale societății românești.

Realizarea unor acorduri principiale de Front Unic Muncitoresc au contribuit la afirmarea cu mai multă vigoare a muncitorimii în viața politică a țării și la întărirea legăturilor partidului comunist cu masele, la creșterea influenței și a prestigiului său politic în rîndurile poporului, ceea ce a determinat clasele exploatare să ia noi măsuri antimuncitorești.

Desfășurarea luptelor economice și politice ale clasei muncitoare pe baza frontului unic și prin alegerea unor comitete de acțiuni largi a reprezentat o caracteristică a acestei perioade. În numeroase centre muncitorești ca urmare a unificării sindicale s-au produs restructurări în sindicate, în conducerea acestora, elementele muncitorești, partizane ale unității de acțiune a clasei muncitoare, preluînd efectiv organizarea conflictelor colective de muncă. Combativitatea muncitorimii s-a concretizat și în declanșarea unui mare număr de acțiuni revendicative. Trăsătura caracteristică dominantă a celor mai multe conflicte colective de muncă, a grevelor muncitorești din acea perioadă este, că ele s-au desfășurat sub semnul unității de acțiune a clasei muncitoare, a solidarității proletare.

În frontul luptei pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, pentru cucerirea de revendicări economice și politice principala și cea mai combativă forță a constituit-o clasa muncitoare în frunte cu detașamentul ei cel mai înaintat, Partidul Comunist Român. Aplicînd o varietate de forme și mijloace de luptă, partidul comunistilor a reușit în această perioadă să pătrundă adînc în aproape toate straturile sociale și să le atragă în lupta pentru adîncirea procesului de democratizare a țării.

Greva muncitorilor forestieri de la Comandău se încadrează în șirul marilor bătălii de clasă ce au urmat crizei economice din 1929—1933,

făcînd parte din numeroasele bătălii organizate și conduse de P.C.R. în această perioadă.

Fabrica de cherestea de la Comandău, înființată în anul 1888, aparține din 1893 de Societatea Anonimă „Ardeleana“ pentru Industria Forestieră din Transilvania⁸⁸, care era cea mai importantă întreprindere capitalistă din industria forestieră a județului Trei Scaune. Toate acțiunile societății erau în proprietatea familiei baronului Groedel, care obținea cîștiguri fabuloase din exploatarea nemiloasă a muncitorilor forestieri și a splendidelor păduri din împrejurimile Comandăului. Din 1931 acțiunile S.A. „Ardeleana“ sînt preluate de Holding Internationale des Bois, dar în continuare 65 la sută din acțiuni rămîn în proprietatea familiei Groedel, iar 35 la sută în proprietatea unor capitaliști elvețieni.⁸⁹

Producția întreprinderii, după criza economică a anilor 1929—1933, va spori în mod considerabil, crește numărul muncitorilor. Produsele fabricii de la Comandău își găsesc o bună piață de desfacere în Anglia, Franța, Egipt și în țările Orientului Apropiat.⁹⁰

Valul de scumpete din 1935 a provocat o adîncă nemulțumire în rîndurile muncitorilor forestieri, care ne mai găsind altă soluție trec la organizarea rîndurilor lor în vederea declanșării grevei. Nemulțumirea muncitorilor forestieri a început din toamna anului 1935. Unul dintre organizatorii și conducătorii muncitorilor era învățătorul Făget, care a redactat memoriile și cererile muncitorilor, ce au cuprins revendicările privind mărirea salariilor, înființarea sindicatului.⁹¹

În faza incipientă de organizare a sindicatului, de la București a sosit la Comandău în misiune specială muncitorul Kékesi István, care s-a dovedit a fi un mare agitator. Tot atunci au început lucrul în fabrică doi alți muncitori: Schuller-Szabó și Kónya István. Despre Schuller-Szabó s-a aflat că este un orator bun, se pricepe la instigarea maselor, are o pregătire comunistă deosebită și în tot timpul conflictului de muncă el a întreținut legătura dintre muncitorii de la Comandău și uniunea sindicală din București. Despre Kónya István s-a dovedit că autoritățile judiciare îl urmăresc pentru agitație comunistă, dar a fost lăsat liber în mod provizoriu.⁹²

În primăvara anului 1936 izbucnește conflictul dintre muncitorii forestieri și patroni. În luna martie lucrătorii cer mărirea salariilor, dar cererea lor este respinsă. Ca urmare muncitorii se adresează cu plîngerea lor Ministerului Muncii, care trimite un reprezentant al Inspectoratului Muncii de la Brașov să lămurească situația. În urma unor tratative îndelungate se ajunge la înțelegere, muncitorii primind o mică majorare a salariilor.⁹³

Ziua de 12 mai 1936 marchează un moment important în viața forestierilor de la Comandău. În această zi, cu permisiunea prefectului muncitorii organizează o adunare deschisă, cu această ocazie luînd ființă sindicatul muncitorilor forestieri de la Comandău organizație care s-a afiliat la uniunea sindicatelor cu reședința la București.⁹⁴

Un rol important în formarea sindicatului l-a avut muncitorul Bartha, trimisul federației sindicale, care a prezidat la adunare și a clarificat în fața muncitorilor numeroase probleme politice.⁹⁵

Întrucît în ziua de 12 mai muncitorii nu au mai reluat lucrul, direcțiunea întreprinderii a doua zi a concediat 28 de muncitori, care au fost principalii animatori ai creării sindicatului și au semnat primii actul de constituire.⁹⁶ Cei 780 lucrători pornesc o luptă consecventă pentru reprimirea tovarășilor concediați, dovedindu-și maturitatea politică în cursul conflictului cu patronii întreprinderii. Reprezentanții muncitorilor au început tratative cu direcțiunea și ceilalți reprezentanți ai prefecturii, prezentîndu-le cererile lor:

1. Reangajarea celor 28 de muncitori concediați fără nici un temei;
2. Reducerea zilei de lucru de la 10 la 8 ore și asigurarea salariului ce au primit anterior;

3. Încheierea contractului colectiv de muncă.⁹⁷

Întrucît conducerea întreprinderii a respins cu încăpăținare cererea lucrătorilor, aceștia au declarat, la 3 iunie 1936, orele 6 și 30 de minute dimineața, greva generală. La prînz, în aceeași zi, comandantul jandarmeriei județene și procurorul general al județului se aflau deja la Comandău și au început tratativele mai întîi cu directorul general al întreprinderii, care însă s-a dovedit a fi induplecabil în fața cererilor muncitorești. El a arătat că anterior a fost de acord cu reducerea zilei de lucru de la 10 la 8 ore, dar cu reducerea de 20 la sută a salariilor, echivalentul celor două ore, cu cît ar lucra mai puțin lucrătorii.

Muncitorii au arătat că cei 28 de lucrători concediați fără nici un temei sînt organizatorii sindicatului înființat la începutul lunii mai, ori concedierea lor ar însemna desființarea organizației sindicale pentru care au depus eforturi organizatorice timp de șase luni și au investit 3000 lei. După muncitori, reducerea zilei de lucru de la 10 la 8 ore nu ar afecta cu nimic producția și astfel profitul întreprinderii ar fi la fel ca înainte. Muncitorii își iau angajamentul că și în viitor vor asigura producția la nivelul anterior, ca întreprinderea nici prin reducerea zilei de muncă și nici prin mărirea salariilor să nu fie păgubită.⁹⁸

O mare mîhnire a produs în rîndurile muncitorilor și faptul că muncitorii încadrați în cea mai înaltă categorie de salarizare prin reducerea zilei de lucru de la 10 la 8 ore, în loc de 58 de lei au primit doar 47 lei, iar muncitorii necalificați numai 25 lei.⁹⁹

Acest salariu nu putea acoperi nici cele mai elementare necesități ale lucrătorilor, aceștia neputînd procura nici alimentele zilnice, prețul acestora majorîndu-se în ultima perioadă cu 25%, și familiile forestierilor nu aveau din ce să-și procure alimentele.

Totodată muncitorii au demascat și au combătut afirmațiile direcțiunii, că întreprinderea ar avea de pierdut în urma imposibilității valorificării produselor, că prețul cherestelelor pe piața externă stagnează și depozitele sînt arhipline de produse. Realitatea era însă cu totul alta : întreprinderea lucrează cu toată capacitatea, era mare nevoie de munci-

tori, fapt dovedit și de numeroasele angajări de muncitori noi. În ziua de 2 iunie 60, iar în 3 iunie 70 de tăietori au fost angajați, numărul muncitorilor forestieri ridicându-se de la 800 la 930.¹⁰⁰ Toate acestea ilustrează necesitatea forței de muncă și faptul că întreprinderea are numeroase comenzi, că altfel nu ar lucra în acel ritm intensiv.

Marea majoritate a muncitorilor forestieri de la Comandău au participat la grevă, din cei 780 de lucrători, 650 menținându-se pe poziții, numai mecanicii de locomotivă, 3 frinari (din 25) și șefii de ateliere și intendenții nu au luat parte la grevă.¹⁰¹ Din primele zile de la declararea grevei și pînă la încetarea ei 47 de jandarmi, 9 șefi de post și comandantul jandarmeriei din Covasna se aflau la Comandău, gata oricînd să intervină.¹⁰²

Printre primele măsuri represive ale direcțiunii fabricii a fost și cea a închiderii prăvăliei de unde muncitorii se aprovizionau. Aceștia au fost nevoiți să se deplaseze în taină pînă la Covasna (la 20 km de la Comandău) și să-și procure aici alimentele necesare. Autoritățile nu au putut afla de unde și cum și-au cumpărat alimentele muncitorii.

După două săptămîni, direcțiunea întreprinderii dîndu-și seama că nu poate să-i înfometeze pe muncitori, se adresează acestora comunicîndu-le că Ministerul Muncii a fost de acord cu reducerea zilei de muncă la 9 ore și cei care vor să reia lucrul, cu excepția celor 28 de concediați, să se prezinte la birourile întreprinderii.¹⁰³ Dacă pînă la 20 iunie nu se prezintă un număr corespunzător de muncitori, direcțiunea va recurge la angajarea unor lucrători străini.

La apelul direcțiunii, nici un muncitor nu s-a prezentat la muncă.

În 22 iunie de la Belani sînt aduși 70 de muncitori forestieri, care reîncep producția într-o secție. Numai prezența jandarmilor i-a putut salva pe spărgătorii de grevă de mînia greviștilor.

În prima zi de la reînceperea producției, a izbucnit un puternic incendiu la fabrica de brichetare a întreprinderii de la Comandău. Focul a fost repede descoperit și după trei ore a fost stins, însă s-au produs pagube în valoare de 30.000 lei, care erau mult mai mari, dacă incendiul s-ar fi extins și asupra întregii fabrici.

Investigațiile nu au putut descoperi cauzele reale ale incendiului. Directorul și inginerul fabricii au susținut că ea s-a produs ca urmare a grevei, incendiatorul fiind poate unul dintre muncitorii concediați. Muncitorii, printre care și Pirghie Simion, președintele sindicatului, Szabó Ernő, Kékesi István și alții au susținut în unanimitate că el s-a produs ca urmare a unei scînteii căzute din coșul fabricii, la fel cum s'a întîmplat cu un an în urmă.¹⁰⁴

Direcțiunea s-a folosit prompt de incendiu, în adresa trimisă prefecturii invocînd fel și fel de pretexte, că muncitorii ar atenta la „siguranța personală”, la bunurile altora, că sînt pregătiți la acțiuni de sabotaj, sînt îndemnați de idei subversive. La fel magistratul din Covasna raportează prefectului că chestiunea grevei de la Comandău nu se mai limitează doar

la cererile muncitorilor ci ea este o acțiune periculoasă, pregătită de comuniști, împotriva acestora trebuie luate măsuri hotărâte.¹⁰⁵

Noile măsuri ale direcțiunii și jandarmeriei au reușit să pună capăt grevei. Sînt aduși noi muncitori străini, iar măsurile teroriste ale jandarmilor au împiedicat ca greviștii să se aprovizioneze. La 29 și 30 iunie 115 muncitori se prezintă pentru reînceperea lucrului, de bună voie, părăsesc Comandăul 53 de muncitori împreună cu familiile lor.¹⁰⁶ La 6 iulie 1936 greva muncitorilor forestieri de la Comandău va înceta complet reluîndu-se producția atît în schimbul de zi, cît și în cel de noapte.

Greva lucrătorilor de la Comandău, care a durat de la 3 iunie pînă la 6 iulie 1936, deși a fost înfrîntă, a avut un mare ecou în rîndul muncitorilor din județul Trei Scaune. Cu toate că reducerea zilei de lucru a cerut prea mari sacrificii, direcțiunea refuzînd să-i reprimească pe cei 28 de concediați, care au contribuit la crearea organizației sindicale și încă 54 greviști, nu s-a semnat nici contractul colectiv de muncă, totuși luîndu-se în considerare condițiile vremii, consecvența dovedită de către greviști și rezultatele parțiale sînt demne de luat în seamă.

Muncitorii concediați, cu experiența dobîndită în cursul grevei, s-au încadrat în alte colective de muncă, organizînd în continuare rîndurile muncitorilor în vederea înlăturării dominației burgheze.

*

* *

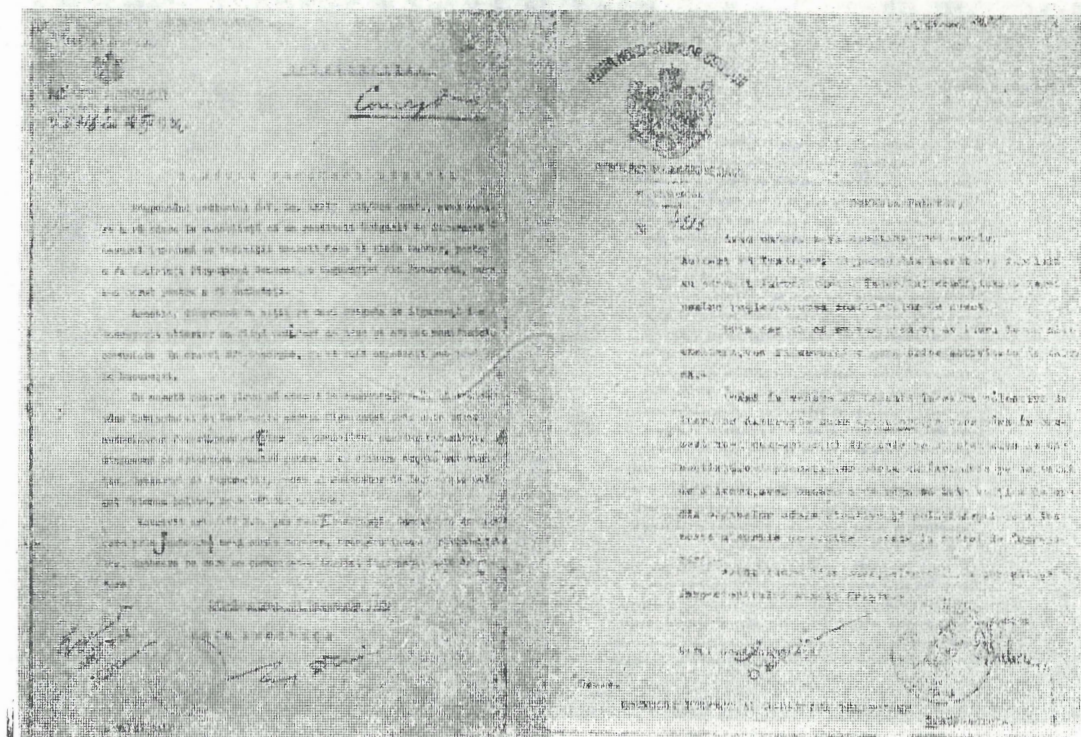
În județul Trei Scaune, în anii 1933—1940 sînt consemnate și alte manifestări ale proletariatului local sau ale diferitelor categorii de lucrători. Organele de presă consemnează în anul 1935¹⁰⁷ și 1936¹⁰⁸ greutățile ivite în aprovizionarea populației, creșterea vertiginoasă a prețurilor alimentelor și încercările autorităților de a păstra ordinea și disciplina în localitățile județului.

Un moment de seamă în procesul organizării în sindicate a crescătorilor de animale din Trei Scaune l-a constituit adunarea organizată la începutul anului 1937, cînd și-au creat sindicatul lor propriu în vederea apărării intereselor personale și a îmbunătățirii condițiilor de procurare și valorificare a animalelor atît pe piața internă cît și cea externă.¹⁰⁹

Bătăliile de clasă purtate de muncitorimea județului Trei Scaune în perioada anilor 1920—1940 se încadrează în mod organic în lupta clasei muncitoare din România dusă pentru drepturi economice și politice, pentru democrație, independență și suveranitate națională. În cursul desfășurării luptelor și în perioada care le-a urmat s-au întărit legăturile partidului cu masele, a crescut rolul elementelor muncitorești în partid, în conducerea sa. S-a extins considerabil influența partidului în mase, s-a ridicat prestigiul său politic și s-a îmbogățit experiența lui revoluționară.

Fabrica de tutun din Sfintu Gheorghe în anul 1920.

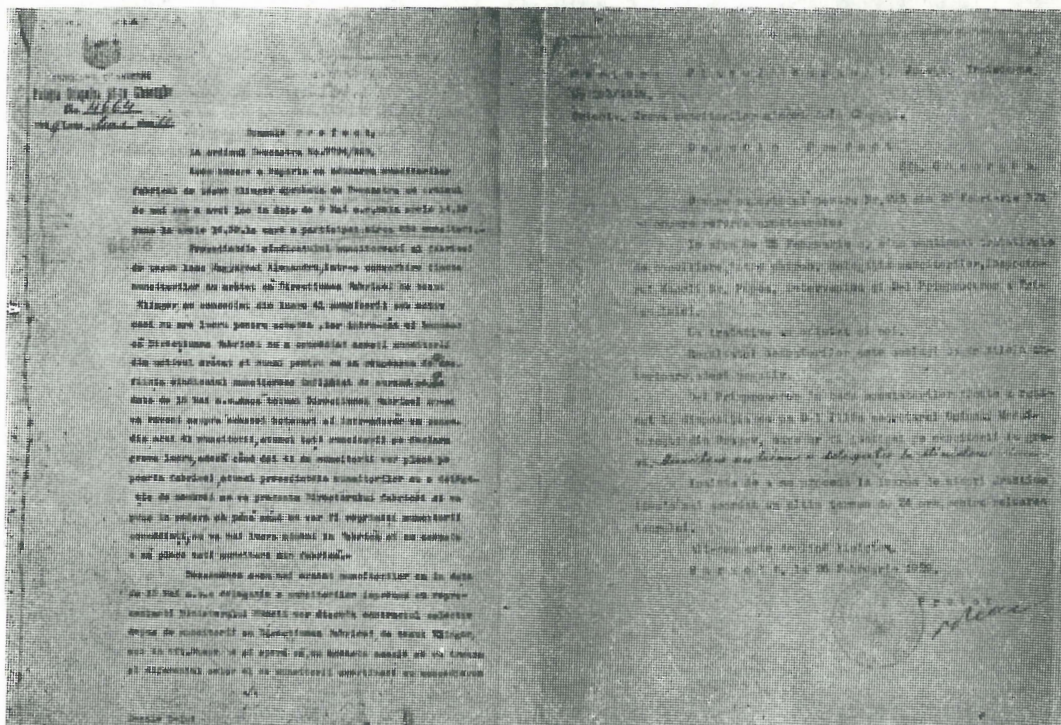

Document referitor la activitatea comunistilor Székely Géza și Klein Sándor (1924).

Document cuprinzând diferite aspecte ale grevei muncitorilor de la Fabrica de tutun din Sfintu Gheorghe (1926).

Casa Bálház (Casa Balurilor) din Sfântu Gheorghe, loc de întâlnire a muncitorilor.

Conflicte de muncă la Fabrica de țesut din Sfântu Gheorghe, consemnate în documentele vremii (1929).

Document privind greva minerilor de la Căpeni (1929).

Henry Klingner

12286

1929

Documente oglindind conflictele de muncă ale muncitorilor din Sfintu Gheorghe 1929.

Către

Comandău

Președinte

1936

Notă informativă asupra evenimentelor petrecute cu ocazia grevei muncitorilor de la Comandău (1936).

Proces-verbal incheiat cu ocazia concilierilor dintre muncitori și patroni de la Fabrica de textile din Sfintu Gheorghe (1931).

1. Reducerea salariului actual va fi de 10% până la 40 de ore lucră săptămânial și de 12% din 40 de ore până la 48 de ore săptămânial.

2. Contractul de muncă pe un an de zile, până la 1.10.31 și până la 1.10.32 sau timp de muncă de una lună până la 1.10.31.

3. Toate drepturile achiziționate contractului de muncă vor fi acordate și în cazul încheierii contractului.

4. Reducerea va fi de 10% asupra afecțiunii salariale.

5. Concilierea în întreaga sa intervenit prin mijlocul arbitrajului, muncitorii și patronii au acceptat soluțiile de muncă și salariale, conflictul fiind astfel definitiv și definitiv rezolvat.

Notă informativă asupra evenimentelor petrecute cu ocazia grevei muncitorilor de la Comandău (1936).

1. Greva muncitorilor din fabrica de textile din Comandău a început pe data de 1.10.36.

2. Cauza grevei este datorată reducerii salariului și a condițiilor de muncă.

3. Muncitorii au cerut să se revină la condițiile anterioare și să se acorde o creștere de salariu.

4. Patronii au refuzat să accepte cererile muncitorilor și au continuat să lucreze.

5. Greva a durat până pe data de 15.10.36, când s-a încheiat prin mijlocul arbitrajului.

6. Soluțiile propuse de arbitraj au fost acceptate de ambele părți.

7. Salariul va fi redus cu 10% până la 40 de ore săptămânial și cu 12% până la 48 de ore săptămânial.

8. Contractul de muncă va fi încheiat pe un an de zile, până la 1.10.37 sau până la 1.10.38 sau timp de muncă de una lună până la 1.10.37.

9. Toate drepturile achiziționate contractului de muncă vor fi acordate și în cazul încheierii contractului.

10. Reducerea va fi de 10% asupra afecțiunii salariale.

NOTE

- ¹ Gazda László, *A sepsiszentgyörgyi textilgyár száz éve, O sută de ani de la înființarea fabricii de textile din Sf. Gheorghe*. Revista „Korunk” XXIX; nr. 12 din 1980, pag. 922.
- ² Ibidem
- ³ Ibidem
- ⁴ Kisgyörgy Z., Vajda L., Mina Căpeni, 1872—1972, Sfintu Gheorghe, pag. 91.
- ⁵ Ibidem
- ⁶ Arhiva Întreprinderii Miniere Căpeni, dosar nr. 5, pag. 5.
- ⁷ Ibidem, dosar nr. 20, pag. 5
- ⁸ Ibidem, pag. 76
- ⁹ Ibidem, pag. 106
- ¹⁰ Indicatorul statistic, București, 1932, pag. 380—381
- ¹¹ Enciclopedia României, vol. II. ed. I., București, Imprimeria Națională, 1938, capitolul Județul Trei Scaune
- ¹² Județul Covasna, Monografie, Editura Sport—Turism, București, 1980
- ¹³ Arhiva Întreprinderii Miniere Căpeni, dosar nr. 13, 1926, nenumerotat
- ¹⁴ Inspectoratul Muncii, 1927, pag. 54
- ¹⁵ Ibidem, 1930—1931, vol. II. pag. 38
- ¹⁶ Mișcarea salariilor în anii 1923—1927, București, 1928, Inspectoratul Muncii, 1930—1931, vol. II, pag. 49.
- ¹⁷ Ziarul „Socialismul”, nr. 31, aprilie 1923
- ¹⁸ Ilie Ceaușescu, *Din istoria contractului colectiv din România*, Editura Politică, București, 1970, pag. 53
- ¹⁹ M. C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească între anii 1921—1924*, Editura politică, București, 1971, pag. 82.
- ²⁰ Ibidem, pag. 95
- ²¹ Ziarul *Székely Nép*, XLII, nr. 99 din 21 decembrie 1924
- ²² Arhivele C.C. al P.C.R., colecția nr. 50, Unitatea de păstrare nr. 4292
- ²³ Ziarul *Székely Nép*, anul XLIV, nr. 47 din 17 iunie 1926
- ²⁴ Filiala Arhivelor Statului al județului Covasna, fotocopie 1926, nenumerotat
- ²⁵ Ibidem, 1926, nenumerotat
- ²⁶ *Brassói Lapok*, din 9 iulie 1926
- ²⁷ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 35 din 28 martie 1928
- ²⁸ Ilie Ceaușescu, op. cit. pag. 58.
- ²⁹ Kisgyörgy Zoltán, Vajda L., op. cit. pag. 112
- ³⁰ Filiala Arhivelor Statului, jud. Covasna, inventar nr. 978, pagina 52
- ³¹ Ibidem
- ³² Filiala Arhivelor Statului Brașov, Fond Prefectura, inventar nr. 135 din 28 februarie 1929.
- ³³ Ibidem, nr. 130
- ³⁴ Filiala Arhivelor Statului Brașov, Fond Prefectura Brașov, inventar nr. 135. Extras din Nota Serviciului Special al siguranței din Brașov. 1408 din 28 februarie 1929
- ³⁵ Autobiografia lui Kisgyörgy Tamás, Arhiva Comitetului Județean P.C.R. Brașov
- ³⁶ Árvay József, *A köpeci bányászok 1929. évi sztrájkja*, în ziarul „Megyei Tükör”, din 26 martie 1971.
- ³⁷ * * * Arhiva I. M. Căpeni, Dosar nr. 21, 1918—1940, pag. 4.
- ³⁸ Ibidem
- ³⁹ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 22 din 1 martie 1929
- ⁴⁰ *Brassói Lapok*, nr. 49 din 2 martie 1929
- ⁴¹ Ibidem, nr. 51 din 4 martie 1929
- ⁴² Arhiva I. M. Căpeni, dosar nr. 21, 1918—1940, pag. 5.
- ⁴³ Filiala Arhivelor Statului al județului Covasna, Fond Trei Scaune, dosar nr. 7793
- ⁴⁴ Arhiva Uzinelor Textile Oltul din Sfintu Gheorghe, neinventariat
- ⁴⁵ Filiala Arhivelor Statului al județului Covasna, fond Trei Scaune, dosar nr. 4242
- ⁴⁶ Ibidem, dosar 7245
- ⁴⁷ Ziarul *Székely Nép*, nr. XXXIX din 26 mai 1929

- ⁵¹ Filiala Arhivelor Statului al județului Covasna, Fond Trei Scaune
- ⁵² Ibidem, dosar 8031 — Afișul a apărut pe clădirea din Str. Petőfi nr. 42 — unde se afla sediul sindicatelor
- ⁵³ Ibidem, nr. 7793, dosar nr. 9029
- ⁵⁴ Ibidem, nr. 8849, dosar nr. 9074
- ⁵⁵ Ibidem, dosar nr. 7793
- ⁵⁶ Arhiva Uzinelor Textile Oltul Sf. Gheorghe, neinventariat
- ⁵⁷ Filiala Arhivelor Statului al județului Covasna, fond Județul Trei Scaune, nr. 7793, dosar nr. 9695
- ⁵⁸ Ibidem, dosar nr. 8849
- ⁵⁹ *Situația clasei muncitoare din România (1914—1944)*, Editura Politică, București, 1966 pag. 265
- ⁶⁰ Ilie Ceaușescu, *Din istoria contractului colectiv în România*, București, Editura Politică, 1970, pag. 7—10
- ⁶¹ Ibidem, pag. 97.
- ⁶² Ibidem, pag. 93
- ⁶² Ibidem, pag. 93
- ⁶³ Ziarul „Székely Nép“, anul XLIX, nr. 46, din 11 iunie 1931
- ⁶⁴ Filiala Arhivelor Statului Brașov, fondul Inspectoratului Muncii Brașov, Dosar nr. 12, 25 din 1931 și nr. 44 din 1932
- ⁶⁵ Ibidem, Dosarele nr. 10 și 13 din anul 1931
- ⁶⁶ Ziarul „Székely Nép“ anul XLVIII, nr. 90 din 13 noiembrie 1930
- ⁶⁷ Ibidem
- ⁶⁸ Ibidem, anul XLIX, nr. 17 din 26 februarie 1931
- ⁶⁹ Ibidem, nr. 46 din 11 iunie 1931
- ⁷⁰ Ibidem, nr. 99 din 13 decembrie 1931
- ⁷¹ Filiala Arhivelor Statului Brașov, fond Inspectoratul Muncii Brașov, dosar nr. 12., anul 1931, fila 1 și 2
- ⁷² Ibidem, filele 3, 4.
- ⁷³ Ibidem, filele 5—9.
- ⁷⁴ Ibidem, pag. 10—12;
- ⁷⁵ Ibidem, pag. 10
- ⁷⁶ Ibidem
- ⁷⁷ Ibidem, pag. 11.
- ⁷⁸ Ibidem, dosar nr. 44 din 1932
- ⁷⁹ Ibidem
- ⁸⁰ Ibidem
- ⁸¹ Ibidem
- ⁸² Ibidem
- ⁸³ Ibidem
- ⁸⁴ Arhiva I. M. Căpeni, dosar nr. 20, 1918—1940, pag. 86
- ⁸⁵ Filiala Arhivelor Statului Brașov, fond Inspectoratul Muncii Brașov, dosar conflicte de muncă 1930—1932 i
- ⁸⁶ Filiala Arhivelor Statului Brașov, fond Inspectoratul Muncii, dosar conflicte de muncă, nr. 102, anul 1931, fila 100—101
- ⁸⁷ *Mișcarea muncitorească din România 1916—1921*, Editura politică, București, 1971, pag. 215
- ⁸⁸ Filiala Arhivelor Statului Covasna, fond „Prefectura județului Trei Scaune“, anul 1936, Dosarul nr. 10, fila 113
- ⁸⁹ Árvay József, *A kommandói fái pari munkások 1936. évi sztrájkja* în Aluta, Sfântu Gheorghe 1971, pag. 79
- ⁹⁰ Ibidem
- ⁹¹ Filiala Arhivelor Statului Covasna, fond Prefectura județului Trei Scaune, anul 1936, Dosarul nr. 10, fila 93.
- ⁹² Ibidem, fila 93 și 114
- ⁹³ Ibidem, fila 111
- ⁹⁴ Ibidem
- ⁹⁵ Ibidem

- 96 Ibidem, fila 111
- 97 Ibidem, fila 112
- 98 Ibidem
- 99 Ibidem
- 100 Ibidem, fila 113
- 101 Ibidem
- 102 Ibidem
- 103 Ibidem
- 104 Ibidem, fila 95
- 105 Ibidem
- 106 Ibidem
- 107 Ziarul „Székely Nép“, anul LIII, nr. 34 din 26 august 1935
- 108 Ibidem, anul LIV, nr. 35 din 23 august 1936
- 109 Ibidem, anul LV, nr. 1 din 3 ianuarie 1937